

В. І. Захарченко

БАЗОВІ МОДЕЛІ ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ

У статті розкрито зміст базових моделей реформування економік країн різних типів, що базуються на теоріях неокласики та неокласичного синтезу. Особлива увага звернена на теоретичне підґрунтя трансформацій економіки в постсоціалістичних країнах та країнах «економічного дива» (Німеччина, Японія, Південна Корея та ін.). З'ясовано соціально-економічні, історичні та інституційно-аналітичні фактори здійснення економічних реформ. Показано особливості проведення економічних реформ та окремих заходів з реформування економіки зарубіжних країн та визначено можливість і доцільність їх використання в Україні. Визначено напрями реформування вітчизняної економіки на основі інноваційно-інвестиційної стратегії її розвитку з урахуванням зарубіжного досвіду. Встановлено перспективні напрями сталого економічного розвитку національних економік у контексті базових моделей економічних реформ. Обґрунтована необхідність трансформації економічних моделей окремих країн в умовах геополітичних та гео економічних змін.

Ключові слова: економічна модель, неокласична теорія, монетаризм, неокласичний синтез, економічні реформи, зарубіжний досвід.

Постановка проблеми. Згідно з класифікацією ООН, країни світу поділяються на три групи: розвинуті країни (з ринковою економікою), країни з перехідною економікою (постсоціалістичні та з централізованим плануванням) і країни, що розвиваються. Усі вони на певному етапі свого розвитку проводять економічні реформи.

В останні десятиліття економічні реформи в країнах з ринковою і перехідною економікою здійснюються за двома основними моделями. Перша з них заснована на неокласичній теорії – моделі Чиказької неоконсервативної школи, яку рекомендують до впровадження міжнародні фінансові інституції – Міжнародний валютний фонд (МВФ) та Світовий банк (СБ). В її основі – монетаристська економічна теорія, започаткована М. Фрідменом. Друга модель передбачає поєднання теорій неокласичного, кейнсіанського та інших напрямів, зокрема в межах теорії неокласичного синтезу. Ця модель вагому роль в економічних процесах загалом і в економічних реформах зокрема відводить державі, її інститутам та інституціям.

Для України цінним може бути досвід проведення реформ у країнах різного типу, але найбільше – у постсоціалістичних, тому що вона сама відноситься до цієї групи країн. Особливістю економічних реформ у постсоціалістичних країнах є те, що всі вони мають ознаки ринкових перетворень – переходу від планової до ринкової економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зарубіжний досвід реформування економіки окремих країн чи групи країн вивчали Б. Гаврилишин [1; 2], В. Гесць [3], Р. Герасимова [4], Ю. Гусев та Н. Белікова [5], В. Дергачов [6], А. Жемба [7], М. Камінський [8], В. Кіктенко [9], Г. Колодко [10], Р. Нуреєв [11], М. Пирч [12], Дж. Сакс [13], Н. Фергюсон [14] та ін. Однак здебільшого це вивчення проводилося не під кутом зору базових моделей реформування економіки.

Постановка завдання. Нині існує нагальна необхідність розглянути зарубіжний досвід реформування економіки в контексті базових моделей економічної теорії та встановити їх відповідність тим реформам, які вже проведені і ще мають проводитися в Україні.

Виклад основного матеріалу. Економічні реформи у країнах з перехідною економікою та країнах, що розвиваються, базуються, переважно, на першій моделі. Реалізація цієї моделі на практиці передбачає дотримання ряду інституційних передумов, а саме: забезпечення прав і свобод людини; встановлення (на перехідних етапах) «жорсткої влади», що, однак, може призводити до протистоянь законодавчої та виконавчої гілок влади; втручання у внутрішні справи країн МВФ та СБ (через визначення умов надання кредитів); вибір і реалізація програми «шокової терапії» [15].

Сама реалізація першої моделі передбачає таке: різке обмеження втручання держави в економічні процеси; ігнорування національних особливостей; підпорядкування національних інтересів процесам глобалізації; сповідування політики «дорогих грошей» (вилучення частини грошей з обігу); скорочення дефіциту державного бюджету; виражену лібералізацію економічних відносин і торгівлі;

тотальну приватизацію; широку участь іноземного капіталу; обмежене фінансування соціальної сфери; розробку програми діяльності уряду (постсоціалістичної країни) на основі стратегії Дж. Сакса, яка включає три фази (критичну, становлення ринку та структурної корекції) [15].

Використання цієї моделі для реформування національної економіки принесло в ряді країн досить вагомі результати, зокрема в Чилі та Польщі.

Особливістю економічних реформ в Чилі було те, що вони проводилися в умовах військового режиму А. Піночета (на тлі кривавих репресій, придушення свобод, депортації політичних опонентів, розпуску профспілок тощо), що унеможливило суттєве опонування владі щодо спрямованості й результативності реформ.

Як свідчить Н. Фергюсон [14; 16], реформи проводилися за безпосередньої участі М. Фрідмена, який таким чином міг перевірити життєздатність монетарної теорії. Після зустрічі з Піночетом у березні 1975 р. він згодом надіслав чилійським реформаторам оцінку стану економіки країни і запропонував суттєво скоротити дефіцит державного бюджету, оскільки той був основним чинником інфляції, яка перевищувала 300 % на рік. Уже через місяць після візиту Фрідмена чилійська сторона оголосила, що зупинить інфляцію «будь-якою ціною».

Але Фрідмен пропонував для Чилі «шокову терапію» не тільки у фінансовій сфері, але й у сфері відносин власності, інвестицій, соціальних виплат тощо. Необхідність цього він пояснював тим, що чилійські «... складнощі були наслідком 40-річного руху в напрямі колективізму, соціалізму та держави загального добробуту...». При цьому Фрідмен запевняв Піночета, що «кінець інфляції призведе до швидкого зростання ринку капіталів, а також значно полегшить перехід підприємств та інших видів діяльності, які досі в державній власності, до приватного сектору» [16].

У квітні 1975 р. Піночет створив команду з чотирьох «чиказьких хлопчиків» (прихильників Чиказької неоконсервативної школи дуже молодого віку). До неї увійшли: С. де Кастро (був призначений міністром економіки), Х. Кауас (став міністром фінансів), П. Бараона (очолив Центральний банк) та Р. Келлі (став на чолі відділу планування).

Того ж місяця «чиказькі хлопчики» приступили до глибоких перетворень у чилійській економіці, почали з приватизації та дерегуляції. В результаті більшість державних підприємств було приватизовано, а раніше націоналізовані підприємства – повернуто колишнім власникам.

Для «гасіння» інфляції тільки в 1975 р. видатки міністерств, державних установ та закладів освіти було скорочено на 15–25 %. З обігу було вилучено значну суму грошей, що дозволило уже в 1978 р. знизити темп інфляції до 9,5 % [17]. Податкова ж реформа дозволила скоротити частку прямого й прогресивного оподаткування.

На заміну політиці імпортозаміщення прийшла експортно-орієнтована торговельна політика. Було усунено торговельні бар'єри та знято контроль за цінами, а весь фінансовий ринок до кінця 1970-х рр. зазнав глибокої дерегуляції. Для повнішого використання порівняльних переваг країни (згідно відповідної теорії Д. Рікардо) імпортні мита були зменшені з понад 100 % до 10 %. Як наслідок, обсяг експорту істотно зріс. Однак через переоцінку національної валюти (песо) і, відповідно, зменшення експорту та дефіцитність торговельного балансу політика вільної зовнішньої торгівлі на початку 1980-х рр. зазнала певного коригування.

В 1979 р. у Чилі стартувала програма «Сім модернізацій». Згідно з нею, були запроваджені реформи в сфері прикладання праці, землеробстві, освіті, охороні здоров'я, соціальному страхуванні та юстиції. Так, за новим трудовим кодексом було скасовано захист працівників від звільнення та ліквідовано право на страйки.

Особливо радикальні реформаторські заходи запропонував Х. Пін'єр, який за програмою обміну для студентів навчався в Гарварді. Його рішення економічних проблем не зводилися тільки до зниження інфляції. Він мав на меті встановити тісний зв'язок між правом власності та політичними правами. І для цього пішов на демонтаж базових засад держави загального добробуту, починаючи з реформи солідарної пенсійної системи.

Перебуваючи з 1979-го по 1981-й рр. на посаді міністра праці (а пізніше – міністра видобувної промисловості), Пін'єр замість розподільчої солідарної ввів накопичувальну систему. Згідно з нею, кожному працівнику надавалося право відмовитися від державної пенсійної системи. Замість сплати соціального внеску люди одержали можливість відкласти еквівалентну суму (10 % від заробітної плати) на персональний пенсійний рахунок, який управлявся на конкурентних засадах приватними компаніями, відомими як Управління пенсійними фондами. При досягненні пенсійного віку кожен працівник міг накопичені гроші використати для придбання анuitету, що давав право на річну гаран-

товану виплату, або (за бажанням) міг продовжувати працювати й далі накопичувати внески. Окрім пенсійного забезпечення, ця схема передбачала й страхування життя та страхування на випадок непрацездатності.

Слід підкреслити, що громадяни Чилі з розумінням поставилися до пенсійної реформи і до 1990 р. більше ніж 70 % працівників перейшли до приватних пенсійних фондів. У 2008 р. річна дохідність їх персональних вкладів перевищила 10 %, що вказує на міцність чилійського фондового ринку, який порівняно з 1987 р. зріс у 18 разів.

Отже, пенсійна реформа створила в країні новий клас власників – персональних пенсійних рахунків. Тим самим вона сильно підтримала чилійську економіку, насамперед фінансово – за рахунок приватних заощаджень. У 1989 р. вони сягнули 30 % ВВП (найвищого рівня в Латинській Америці). Але щоб нове джерело інвестицій слугувало економічному розвитку Чилі для приватних пенсійних фондів було встановлено ліміт на зовнішнє інвестування – спочатку на рівні 6 %, потім – 12 %.

Проте чилійська пенсійна реформа мала й «вузькі місця». Оскільки самозайняті особи та особи, що не мали постійної роботи, не могли розраховувати на персональний пенсійний рахунок, то це залишало значну частину населення без будь-якого пенсійного забезпечення. Тому уряд зобов'язався виплачувати мінімальну пенсію тим особам, які мають 20 років трудового стажу. Окрім цього, було запроваджено виплату базової солідарної пенсії навіть тим особам, які не відповідають мінімальним критеріям пенсійного забезпечення.

У раніше державній системі охорони здоров'я була запроваджена система приватного медичного страхування (за зразком американської). При цьому деякі види страхування, зокрема в рамках програми ISAPRE, дозволяли працівнику відмовитися від державних медичних послуг на користь послуг приватних клінік.

В освіті, починаючи з 1980 р., була введена ваучерна система, запропонована М. Фрідменом. Згідно з нею, учень чи студент отримував право на певну суму грошей (вказану у «ваучері»), котра перераховувалася на рахунок установи, де особа вирішила (чи одержала право) здобувати освіту. Кожний навчальний заклад, у свою чергу, пропонував програми, викладачів, можливості, а батьки (для свої дітей) та студенти мали можливість вибирати між ними, в т. ч. між державними та приватними.

Ідея соціальних реформ полягала в тому, щоб дати кожному чилійському працівнику відчуття того, що гроші, які він відкладав, є де-факто його власним капіталом. За висловом Е. Бучі, який займався впровадженням реформ у сфері охорони здоров'я, «соціальні програми повинні включати в себе стимули на індивідуальному рівні, які будуть поступово виховувати почуття власної відповідальності за свою долю. Немає нічого більш жалюгідного, ніж соціальні програми, які заохочують до соціального паразитизму» [16].

Загалом чилійські реформи були успішними. Річний ріст економіки впродовж 15 років (до візиту в країну Фрідмена 1975 р.) становив близько 0,17 %. В наступні 15 років цей ріст був у 20 разів швидшим та становив у середньому 3,28 % на рік. При цьому рівень бідності знизився до 15 %, що було значним успіхом порівняно з іншими країнами Латинської Америки, де цей показник в середньому складав 40 %. Однак криза 1982 – 83 рр. поставила під сумнів успішність чилійських реформ, тому в періоді «прагматичного неолібералізму» (1983 – 1990 рр.) та демократизації (з 1990 р.) чисто монетарні заходи з реформування економіки були доповнені державним регулюванням банківського сектору й додатковими засобами соціальної політики.

У *Польщі*, яка також проводила реформи на основі монетарної теорії, хоча й дещо пізніше від чилійських (з кінця 1980-х рр.), були свої особливості: стартові умови планової економіки та великий розмір зовнішнього боргу, який сягав приблизно 33 млрд. дол. США, або 44 % ВВП [15].

Власне, реформи розпочалися у 1989 р. з приходом до влади уряду Л. Бальцеровича. План реформ уряду (згідно моделі «шокової терапії») передбачав два етапи [5, с. 48–49].

Перший етап (1989 – 1990 рр.) включав такі заходи: створення ринкових засад для розвитку підприємництва, встановлення контролю над бюджетом, коригування диспропорцій у цінах, створення системи виплат з безробіття та юридичних основ процедури банкрутства.

Другий етап (1990 – 1995 рр.) передбачав приватизацію, різке скорочення дефіциту бюджету, реформу податкової системи, обмеження монетарного курсу, лібералізацію цін на більшість товарів, девальвацію національної валюти, різке скорочення індексації заробітної плати. На цьому етапі також відбулося суттєве зниження обмежень на приплив іноземних інвестицій в усі галузі економіки. Цьому зокрема сприяло те, що у 1991 – 93 рр. за угодами з Паризьким та Лондонським клубами зовнішній борг країни було списано та було вкладено 6,25 млрд. дол. США прямих інвестицій [15].

Метою впроваджуваних заходів було досягнення грошової, цінової та бюджетної стабільності. Засобом досягнення мети стало: суттєве обмеження доступу уряду та державних підприємств до кредитів, скорочення обсягів грошового обігу та бюджетного дефіциту. Крім того, урядом було проведено уніфікацію обмінних курсів та забезпечено конвертованість національної валюти і відповідність між світовими і внутрішніми цінами.

На даний час Польща (за результатами проведених реформ) має успішну економіку. На це, зокрема, вказує динаміка найважливіших показників економічного розвитку країни (табл. 1).

Таблиця 1

Показники соціально-економічного розвитку Польщі до та після реформ

Показники	Роки		
	1990	2000	2013
Рівень безробіття, %	6,3	18,9	9,0
ВВП на 1 особу, дол.	1692	4466	13760
Експорт, млрд. дол.	16,9	46,5	242,5
Імпорт, млрд. дол.	12,7	57,5	232,5
Споживчі витрати, млрд. дол.	44,4	139,7	415,6
Прямі іноземні інвестиції, млрд. дол.	0,08	9,45	6,04

Джерело: за даними Конференції ООН з торгівлі та розвитку [18].

ВВП на душу населення (за паритетом купівельної спроможності) становить у Польщі 21 тис. дол., тобто є майже втричі більшим, ніж в Україні. Це, звичайно, свідчить про успішності реформ, проведених у країні. Водночас, Г. Колодко відмічає й деякі упущення польських реформаторів, на які варто звернути увагу провідникам українських реформ. Так, у країні слід було більше зусиль спрямувати на розбудову соціально-ринкової економіки. Натомість (через надмірну прихильність реформаторів до занадто ліберальних рекомендацій Вашингтонського консенсусу) Польща втратила 25 % ВВП, 35 % промислового виробництва та отримала високий рівень безробіття. Тому в Україні (всупереч рекомендаціям Вашингтонському консенсусу) слід розробити таку систему інститутів, цінностей і політичних інструментів, які б вели до соціально-ринкової економіки [10, с. 38].

Економічні реформи, проведені у Чехії, Словаччині, Угорщині, Румунії та Болгарії, мали деякі особливості, порівняно з реформами в Польщі, зокрема очевидний крен в сторону теорії градуалізму в Угорщині, однак вони не носили принципового характеру [4; 5 та ін.].

В усіх цих країнах мав місце трансформаційний спад ВВП (порівняно з 1989 р.): найменший у Чехії (на 13,1 % у 1992 р.), найбільший – у Болгарії (на 33,4 % у 1997 р.) [4, с. 10]. Його основними причинами були: швидка лібералізація цін, скорочення сукупного попиту (внаслідок припинення державного субсидування економіки), відсутність належної інституційної інфраструктури, диспропорції в структурі виробництва і зовнішньої торгівлі, орієнтація на максимізацію прибутку (а не обсягу виробництва), розрив усталених економічних зв'язків, тимчасова дезорганізація економіки («ефект доміно») [12, с. 46–47].

У 2000 р., коли вже було подолано трансформаційний спад, усі країни мали показник ВВП на душу населення вищий, ніж у 1990 р.: у Чехії – 15 450 дол. (максимум), у Румунії – 5 894 дол. (мінімум) [4, с. 13]. Кінцевий успіх ринкових перетворень було забезпечено передусім за рахунок приватизації та дерегулювання економіки, стабілізації фінансового сектору, залучення іноземних інвестицій, децентралізації управління, євроінтеграції (у 2004 р.) та допомоги з боку ЄС і міжнародних фінансових інституцій.

Водночас перша (монетарна) модель реформування економіки виявилася витратною й малоефективною в більшості країн колишнього СРСР, зокрема в Росії та Україні. Російський ВВП у 1998 р. становив 60,2 % від рівня 1989 р., а український ВВП у 1999 р. ще менше – 46,0 % [4, с. 10]. Причини цього вбачаються у такому: відмові від диригуючої ролі держави в трансформаційних процесах; відсутності достатньої кількості фахівців у галузі ринкової економіки; низькому відсотку підприємливих людей (вважається, що він має бути не меншим 15 %); недосконалості державних інститутів, зокрема правоохоронної системи, що породжувало корупцію та інші негативні явища; низький техніко-технологічний рівень економіки, який значною мірою визначав її низьку міжнародну конкурентоспроможність.

Перша модель «не спрацювала» і в багатьох країнах Латинської Америки. Так, якщо на початку 80-х років ХХ ст. за межею бідності в Аргентині проживало 16,2 % населення, у Бразилії – 39 %, в Мексиці – 24,8 %, то через декілька років кількість бідних у цих країнах становила відповідно 51,1 %, 40 % і 27,5 %. При цьому зовнішньоекономічна заборгованість усіх латиноамериканських країн різко зросла [15]. Це змусило їх в подальшому враховувати досвід країн, що проводили реформи на основі другої моделі.

Країни, що використовують другу модель, для подолання кризових явищ у соціальній сфері мають використовувати рекомендації, що випливають з економічної теорії Дж. Кейнса, для погашення інфляції – монетаристської теорії і т. д.

Серед успішних економічних реформ на базі другої моделі – досвід США щодо виходу з кризи 1929 – 33 рр., «економічне диво» Німеччини та низки країн Східної і Південно-Східної Азії.

Досвід США з подолання системної кризи й досі залишається цінним для багатьох країн, у т. ч. й України, яка за тривалий час так і не змогла вийти на траєкторію сталого економічного зростання. Тому українським реформаторам варто «тримати на замітці» і етапність, і ключові заходи з подолання кризи у цій країні [8].

Для повноти картини слід мати на увазі, що кризі передував «розігрів економіки», зумовлений зростанням рентабельності і дивідендів, особливо у промисловому секторі. Зростання курсу акцій спонукало фінансово-кредитні установи більше купувати акцій, ніж надавати позики на розвиток виробництва. Причому кошти, одержані від продажу емітованих цінних паперів, спрямовувалися на купівлю інших цінних паперів. Так утворювалися «фінансові бульбашки», які вже у 1929 р. призвели до гострої кризи (до речі, подібна ситуація склалася у світі та в Україні у 2004 – 2007 рр.).

Новообраний у 1932 р. президент США Ф. Д. Рузвельт ще в ході виборчої кампанії пообіцяв вивести США з економічної кризи. Його «Новий курс» на оздоровлення країни був підтриманий всіма верствами населення.

Перший етап «Нового курсу» тривав з 1933 по 1934 рр. Він передбачав реформи, причому дуже радикальні, насамперед у фінансово-кредитній сфері. Тому вже у березні 1933 р. були закриті всі банки країни, припинено обмін банкнот на золото, яке взагалі було вилучено з обігу. Було також проведено девальвацію долара. Це змінило структуру доходів на користь промислового, а не фінансово-кредитного сектору.

В подальшому надзвичайним законом про банки робота банківської системи була відновлена. Згідно із законом, держава могла надавати підтримку (позики та субсидії) тільки перспективним банкам (до речі, кількість банків скоротилася з 25 до 15 тис.). Водночас перспективним банкам було заборонено поєднувати депозитні операції з торгівлею акціями. Таким чином, ринок довготермінових і короткотермінових кредитів розмежовувався. Важливою складовою банківської реформи стало страхування дрібних і середніх депозитів.

Того ж року було прийнято закони, які сприяли відновленню й нарощуванню конкурентного потенціалу промисловості та сільського господарства. Закон про відбудову промисловості передбачав, зокрема, створення Адміністрації національного відновлення, до якої увійшли представники фінансових кіл, відомі економісти та представники Американської федерації праці (в Україні ж, навпаки, після краху промисловості спеціальний орган – Міністерство промислової політики – взагалі було ліквідовано!). Для галузей промисловості й торгівлі (в розрізі 17 груп) було запроваджено 746 «кодексів чесної конкуренції». Згідно з ними фіксувалися ціни на продукти, визначався обсяг виробництва, розподілялися ринки збуту, встановлювалися розміри заробітної плати тощо.

Закон про регулювання сільського господарства був спрямований на припинення процесу розорення дрібних фермерів: шляхом скорочення площі посівів та обсягів виробництва сільськогосподарської продукції з одночасним підвищенням цін на неї. Серед державних заходів з підтримання фермерських господарств важливе значення мало надання субсидій і позик від Товарно-кредитної корпорації, зокрема тим фермерам, які скорочували зернові посіви і поголів'я худоби. Одночасно фермерами проводилися заходи з інтенсифікації, зокрема механізації, сільськогосподарського виробництва.

У 1933 р. було створено Управління долини ріки Теннесі, на яке було покладено завдання щодо економічного підйому цього відсталого регіону.

На другому етапі реалізації «Нового курсу» (1935 – 1938 рр.) було прийнято важливі акти соціального характеру. У 1935 р. введено в дію закон про трудові відносини (т. зв. закон Вагнера). У ньому фіксувалося право працівників на об'єднання у профспілки, проведення страйків і укладення колективних договорів і угод. У тому ж році вперше в історії США вступив у дію закон про соціальне

страхування і допомогу безробітним. Хоча страхування на випадок хвороби не передбачалося. Пенсійний вік було визначено на рівні 65 років.

«Новий курс» передбачав ліквідацію безробіття шляхом повної зайнятості працездатного населення. За сприяння Асоціації громадських робіт 17 мільйонів безробітних отримали роботу на будівництві автострад, мостів та інших споруд. З листопада 1933 р. по липень 1934 р. кошти на громадські роботи виділяло Управління цивільного будівництва. У березні 1935 р. Конгрес ухвалив закон, який дозволяв президентові особисто виділяти на ці роботи майже 5 млрд. доларів. В рамках загальної програми громадських робіт реалізовувалася програма «Корпус підтримки цивільного населення», яка була орієнтована на подолання безробіття серед молоді 17–25річного віку.

У 1938 р. набув чинності закон про справедливий найм робочої сили, що встановлював мінімум погодинної заробітної плати (40 центів) і максимум тривалості робочого дня (до 35–40 год. на робочий тиждень). Крім того, закон заборонив дискримінацію під час найму на роботу за віковими, статевими, расовими й релігійними ознаками. Заборонялося використання дитячої праці.

У тому ж році було прийнято новий закон про регулювання сільськогосподарського виробництва. Метою державного регулювання у цій сфері тепер стала боротьба за збереження родючості ґрунту. Для цього фермерам виплачувалися премії за скорочення посівних площ, або за введення сівозмін, які щадять ґрунтовий покрив.

Отже, вперше в умовах ринкової економіки держава почала відігравати важливу роль в регулюванні господарського життя країни. Все це й допомогло США вже у 1934 р. подолати наслідки Великої депресії. Одночасно було підтверджено життєздатність теорії Дж. М. Кейнса.

«Новий курс» мав важливе значення і для подальшого розвитку США. Це пов'язано з тим, що за час правління Ф. Рузвельта було прийнято багато законодавчих актів, які сприяли утвердженню США як світового лідера в політичній, військовій та економічній сферах.

Нині запорукою світової першості США є їх інноваційне лідерство. Значною мірою це забезпечено за рахунок поєднання зусиль у сфері інновацій держави, бізнесу та всесвітньо відомих університетів (Гарвардського, Стенфордського, Массачусетського технологічного інституту та ін.), які розвиваються за підприємницькими моделями: продукують нові знання та нові технології, які потім стають основою нових індустрій.

У підтриманні економічної могутності США, створенню валового національного продукту країни важливу роль відіграє транснаціональний сектор, який цілком справедливо називають «другою економікою».

Водночас важливою проблемою США є те, що тільки близько чверті його ВВП створюється в реальному секторі, решта ж – це доходи тих сфер, у яких нова вартість не створюється (фінансові послуги, шоу-бізнес тощо). Накладає суттєвий відбиток на стан і перспективи економіки США великий зовнішній борг країни, який вже перевищив 100 % ВВП.

Німеччина, як і США, – одна з найуспішніших країн світу. До своїх економічних успіхів («німецького економічного дива») вона пройшла не менш тернистий шлях. Ще під час Другої світової війни (у вересні 1944 р.) на 2-й Квебекській конференції, яка проводилася за участю В. Черчилля та Ф. Рузвельта, було прийнято план Моргентау (Програму із запобігання розв'язування Німеччиною третьої світової війни, запропоновану міністром фінансів США Генрі Моргентау). Він передбачав розчленування Німеччини, перехід основних промислових районів під міжнародний контроль, ліквідацію важкої промисловості, демілітаризацію та аграризацію Німеччини. План (у модифікованому від початкової версії вигляді) впроваджувався після війни протягом 1945 – 1946 рр., однак призвів до погіршення соціально-економічного становища в Німеччині. Оскільки в цьому швидко розгледіли гуманітарну катастрофу, загрозу реваншистських настроїв та можливість поширення комуністичної ідеології, то цей план був відхилений [19].

Одразу ж був розроблений план Маршалла, впровадження якого почалося в 1947 р. На відміну від плану Моргентау, план держсекретаря і міністра оборони США Джорджа Маршалла стосувався не тільки Німеччини, а більшості країн Західної Європи, що постраждали у війні. Слід зауважити, що при його реалізації США вирішували й цілий ряд своїх проблем – щодо розширення ринків збуту, ліквідації загрози нової циклічної кризи, створення західноєвропейського блоку держав з метою протистояння «радянській загрози», реалізації концепції «американського світу» («*Rax-americana*») [20, с. 21]. У такій обстановці чудово «працювала» теорія ордолібералізму (соціального ринкового господарства) – вільна конкуренція поєднувалася з елементами державного регулювання. Тому період 1950-х рр. характеризувався суцільними успіхами в економіці Німеччини, що відомі під назвою «німецьке еко-

номічне диво». Причин цьому було чимало. Основні з них такі: оздоровлення фінансової системи; відродження виробництва на новій технічній основі; розвиток новітніх галузей (електроніки, нафтохімії та ін.); раціональне використання допомоги за планом Маршалла (2,7 млрд. дол., з яких 0,5 млрд. безоплатно); виділення коштів з державного бюджету для інвестування економіки та підтримки підприємств; відсутність військових витрат; значний резерв дешевої робочої сили (10 млн. переселенців із країн Середземномор'я, Центральної та Східної Європи); більш-менш справедливий розподіл матеріальних благ, що вирішувало проблему бідності; місткий внутрішній ринок і стабільне господарське право, що зумовлювало приплив іноземних капіталів [21]. При цьому кредитна, валютна та податкова політика країни використовувалися для попередження криз.

Завдяки цьому для німецької економіки 1950-х рр. були характерні високі і стійкі темпи зростання. Тому вартість виробленої у 1956 р. продукції уже вдвічі перевищувала рівень 1936 р. Частка ж Німеччини у світовому виробництві у 1955 р. досягла 10 %, а в світовому експорті – 7,3 %. Розвиток економіки забезпечив суттєве зростання заробітної плати та цілковиту зайнятість населення [21].

Завдяки «економічному диву» країна змогла кожен третю марку бюджету спрямовувати в соціальні фонди і, таким чином, значно підвищити рівень споживання та життєвий рівень населення. У цьому «батько» німецьких реформ Л. Ерхард бачив запоруку прогресу: «Якщо ми не прагнутиемо постійно покращувати життєві можливості нашого народу, ми підірвемо цим основу для технічного прогресу, а тим самим вийдемо з кола цивілізованих народів. Тільки розширивши споживання, ми зможемо й надалі брати участь у щасливому та здоровому світовому розвитку» [22, с. 12].

В результаті достатньо справедливого розподілу матеріальних благ навіть за умов приватної власності було досягнуто соціальне партнерство класів. Цьому також сприяло залучення робітників до управління підприємствами, продовження програми страхування здоров'я робітників (запровадженої О. Бісмарком ще в 70-х рр. XIX ст.). Здоров'я німецьких працівників опосередковано оберігало й те, що 85 % зайнятих на німецьких «брудних» виробництвах склали гастарбайтери з Югославії, Туреччини, Італії та інших країн. Як наслідок, з 1947 р. по 1967 р. в країні не було жодного страйку.

Досить цікавим є німецький досвід проведення економічних реформ в останні десятиліття, зокрема щодо інкорпорації економіки східних земель (колишньої НДР) в «економічне тіло» Німеччини. У 1989 р. (в рік падіння Берлінського муру) економіка східних земель загалом мала значно нижчу конкурентоспроможність, ніж західних. На це вказувало те, що продуктивність праці у східних землях становила тільки третину від показника західних земель. Для підйому східних земель у період з 1991 до 2013 року обсяг фінансових трансфертів із західних земель у східні склав близько 560 млрд. євро. Важливе значення мало й те, що значна частина східнонімецьких підприємств була корпоративізована західнонімецькими концернами. Це дозволило підняти рівень продуктивності праці у східних землях до 67 % від рівня західних [23].

Незважаючи на величезні витрати, пов'язані з реінтеграцією східних земель, економіка Німеччини залишається найпотужнішою і найбільш стійкою в ЄС. Це дозволяє їй відігравати ключову роль у забезпеченні європейської безпеки й, зокрема, протидії агресії Росії в Україні. Продовження «німецького економічного дива» в сучасних умовах забезпечується за рахунок ефективної політики уряду, використання новітніх технологій світового рівня та ефективного функціонування фінансово-банківської системи, зінтегрованої з промисловими та торговельними структурами [24].

«Економічне диво» Японії не менш феноменальне, ніж німецьке. Своім «корінням» воно сягає у далекі 1868 – 1889 рр., коли в країні відбулася революція Мейдзі, яка змінила її суспільну структуру – замість феодальної (самурайської) виникла індустріальна. Але, примітно, що уряд при цьому не ліквідував стару ієрархію, а пристосував її до нових умов. Деякі з колишніх землевласників (самураїв) стали власниками промислових підприємств і разом з фінансовими олігархами сформували конгломерати типу дзайбацу, що мали у своїй верхівці одну сім'ю. Таким чином, національні традиції та групово-кооперативний тип цінностей були використані при побудові власної економічної моделі. Однак ця модель постійно вдосконалювалася. У 1945 р. вертикаль влади, що існувала в дзайбацу, була замінена горизонтальними партнерськими і координаційними відносинами навколо потужного банку в корпоративних структурах, які одержали назву кейрецу.

Борючись за розширення ринків сировини і збуту своєї продукції і програвавши війну США, Японія вирішила стати переможцем у змаганні з економічного зростання. Старт «економічному диву» Японії дали самі США, які надали тій фінансову допомогу в рамках плану Маршалла. Період післявоєнного відновлення тривав 6–7 років, потім було десятиліття підготовки до стрімкого зростання. У 1960 – 80-х рр. річний приріст ВВП перевищував 10 %. Чому це стало можливим?

За обмеженості природних ресурсів, ключовими факторами зростання стали праця і компетенції (що базуються на добросовісності і якійсній освіті) та інновації, що були доповнені патріотичними мотивами. Цьому сприяло й те, що Японія – одна з небагатьох країн світу, де панує культ освіти, в т. ч. й вищої. Цінним є й те, що, запозичуючи інновації з інших країн (через купівлю патентів, ліцензій тощо), Японія не тільки не потрапила в залежність від них, зокрема США, а навпаки, зуміла їх багато в чому випередити. Створивши потужну національну інноваційну систему, країна одержала можливість виробляти високотехнологічну продукцію.

Висока якість японських товарів і зростання попиту на них за кордоном сприяла тому, що економіка країни була переорієнтована на експорт. Це дозволило у значних обсягах заробляти валюту для імпорту енергоносіїв, сировини і деяких харчових продуктів. При цьому Японія досить довгий час сповідувала політику протекціонізму, пояснюючи її тим, що багатьом секторам японської промисловості треба спочатку зміцнити, перш ніж відкрити ринок їхньої продукції для зовнішньої конкуренції.

До того ж в Японії було забезпечено таку важливу передумову економічного зростання, як стабільно високий рівень інвестицій. Впродовж трьох десятиліть в країні підтримувався високий рівень інвестицій – близько 35 % ВВП. Це стало можливим завдяки використанню індивідуальних заощаджень та кредитного фінансування капіталовкладень (японські компанії працюють з більше ніж 80 % позикового капіталу). Іншим фактором, що сприяв швидкому зростанню, було спрямування інвестицій головним чином у реальний сектор економіки, передусім у промисловість, водночас на невисокому рівні підтримувалися витрати на соціальні та урядові потреби [2, с. 134–135].

Неабияку роль в проведенні реформ відіграли й окремі інституції – Японський центр продуктивності (який сприяв бізнесменам в організації поїздок за кордон з метою вивчення і поширення зарубіжного досвіду) і так званий Економічний японський квартет, який включав Міністерство міжнародної торгівлі і промисловості (що публікувало аналітичні матеріали про стан і перспективи різних секторів економіки в країнах світу), Міністерство фінансів (яке забезпечувало швидке ліцензування та надання пільг для підприємств новітніх секторів економіки), союз роботодавців – так званий «Кейдзю-рен» (що лобював загальнонаціональні інтереси) і групи корпорацій або кейрецу («Міцубісі», «Сумітомо» та ін.). Кожна така група включала по 20 і більше підприємств різних видів діяльності. Вона обов'язково мала свій банк і торговельне підприємство. Банк надавав підприємствам групи великі кредити під дуже низькі відсотки, а торговельне підприємство займалося маркетингом для підприємств групи по цілому світу. Таким чином вдавалося заощаджувати значні кошти. Це різко підвищувало шанси кейрецу в конкуренції з американськими компаніями, і тому окупаційна американська влада деякий час навіть забороняла їх існування. Був ще один неформальний інститут, що мав назву «Санкен група». До нього входили голови наглядових рад 24 найбільших підприємств Японії. Вони збиралися разом тоді, коли виникала якась проблема, що випадала з поля зору формальних інститутів або уряду [1].

«Економічному диву» сприяла і японська система менеджменту, яка передбачала стратегічне планування (орієнтацію на довгострокове зростання, а не тільки на отримання прибутку в короткостроковому періоді), пожиттєвий найм на роботу, самодисципліну працівників, добровільне підпорядкування особистих інтересів колективним, відрядження співробітника в інший підрозділ корпорації (для обміну компетенціями), гуртки якості, трирівневі організаційні структури (з вищою адміністрацією, середньою та нижчою управлінськими ланками), систему «точно – вчасно» тощо [25].

Не останню роль відіграло й те, що Японія змогла найкращим чином поєднати силу ліберальної економіки з централізованим плануванням. Не випадково країну часто називають «Інкорпорована Японія». Співпраця уряду й бізнесу має в Японії багато напрямків. Особливо широко практикується надання державних кредитів для пріоритетних секторів економіки, а також проведення компенсаційних виплат на ліквідацію частини капіталу старих секторів.

В останні десятиліття «японське економічне диво» дещо загальмувалося. Це пов'язано з торговельними війнами з американцями, спекуляціями на ринку нерухомості та спадом ділової активності за кордоном і, почасти, в самій Японії під час світових криз. Тому ряд фахівців, серед яких і М. Потер, проаналізувавши конкурентні позиції Японії, дійшли висновку, що вона має перейти на нову економічну модель [26].

Така модель уже формується в Японії і передбачає, що країна й надалі залишатиметься соціально орієнтованою, з міцною «змичкою» держави і бізнесу, зокрема у фінансуванні спільних проєк-

тів, але присутність держави в економіці при цьому зменшуватиметься, а сама економіка стане більш відкритою у глобалізованому світі [27, с. 88].

Південна Корея багато в чому повторила «японське економічне диво». Після Другої світової війни і війни з Північною Кореєю (1950 – 1953 рр.) її економіка була в занепаді. У 1962 р., коли починались економічні реформи, ВВП на душу населення складав тільки 80 доларів [1]. Головними їх завданнями були – забезпечити країну від войовничо налаштованої Північної Кореї та перегнати свого колишнього окупанта – Японію.

Як і в Японії, тут на реформи «працювали» офіційні й неофіційні інституції. Однією з ключових інституцій був Корейський інститут розвитку. Маючи статус державної наукової установи, він готував аналітичні матеріали як для уряду, так і для приватних компаній.

Другою складовою корейського успіху були бізнес-групи, які тут називаються «чебол». Ці групи («Хюндай», «Деу», «Лакі» та ін.) були створені кількома родинами в основному після Другої світової війни. Використовуючи дешеву робочу силу, вони починали з виробництва технологічно простих речей, але швидко переходили на більш науко-і капіталомісткі товари з більшою доданою вартістю, призначені переважно на експорт. У 1970-х рр. чеболи вже складали кістяк економіки Південної Кореї. Наприкінці 1980-х рр. на 30 найбільших чебол припадало близько 10 % ВВП, 25 % імпорту та 50 % експортного виробництва [7, с. 120].

З метою підготовки високоякісних фахівців Південна Корея відправляла багатьох студентів і докторантів на навчання і практику переважно в США, менше – в Японію. Вони поверталися на батьківщину і ставали хорошими інженерами, керівниками, викладачами та науковими співробітниками. Це був оригінальний спосіб опанування сучасних технологій без витрат на придбання патентів. Допомогло Південній Кореї і те, що навчання в середній школі було на дуже високому рівні. Тому більшість робітників підприємств мали можливість швидко опанувувати нові технології виробництва в різних секторах. Крім того, багато корейців працювали в Японії, де не тільки зарплата, але й можливості набуття фаху були вищими [1].

На початку реформ акцент було зроблено на індустріалізації, імпортозаміщенні та створенні чебол. Згодом акцент було зроблено на просування експорту: з початку реформ – продукції легкої промисловості (через низьку ціну праці), а з середини 1970-х рр. – продукції важкої промисловості (суднобудування, виробництва напівпровідників, автомобілебудування, металургії і нафтохімії). Для цього було задіяно 38 відомих експортних механізмів. Натомість внутрішній ринок відкривався з 1980-х рр. поступово – на основі довгострокового плану зняття обмежень на імпорт [11, с. 265]. У зв'язку з цим виникає логічне питання: чому Україна, будучи значно менш готовою до вільного ринку, відкрила його майже повністю у перші ж роки ринкових перетворень?

Роль держави у реформуванні економіки Південної Кореї була ще більшою, ніж у Японії. У 1960 – 80-х рр. вона повністю контролювала кредитну систему країни (це унеможливило банкрутство банків і перекладання їх кредитних зобов'язань на державний бюджет). В середині 1980-х рр. до 50 % доданої вартості вироблялося в державному секторі [7, с. 119].

Державні інституції Південної Кореї відіграла важливу роль в подоланні наслідків азійської кризи 1998 р., коли 11 з 30 найбільших чебол країни збанкрутували. Оскільки основною причиною цього стало їх надмірне інвестування (частково на непрозорих умовах), то держава взяла на себе функцію забезпечення прозорості в їх діяльності одночасно з прийняттям нового корпоративного закону, який забороняв надмірне запозичення кредитів. Держава взяла на себе оздоровлення фінансового сектору, ліквідувавши некредитоспроможні установи і націоналізувавши два банки [28]. Щоправда, на відміну від приватизації «Приватбанку» в Україні, держава не брала на себе зобов'язань щодо докапіталізації націоналізованих банків за рахунок коштів державного бюджету.

Дуже важливим фактором успіху Південної Кореї були також ділові відносини між урядом і підприємствами, особливо чеболами, зокрема в реалізації інфраструктурних проєктів.

Китай – одна з прадавніх цивілізацій світу, яка в останні десятиліття продемонструвала нові «чудеса» економічного зростання. Варто зауважити, що ще наприкінці 1970-х рр. Китай був економічно відсталою країною, хоча й мав на меті реформуватися, але специфічним чином. В 1979 р. під час бесіди з прем'єр-міністром Японії М. Охірою «архітектор» китайських реформ Ден Сяопін підкреслив, що запланована китайська модернізація принципово відрізнятиметься від японської. На противагу японському конфуціанському капіталізму Китай будуватиме конфуціанський соціалізм, який фор-

мально називатиметься «соціалізмом з китайською специфікою» і передбачатиме поступовий перехід від гармонії особистості до гармонії сім'ї, суспільства і держави [6].

Основна стратегія Китаю при переході від планової до ринкової економіки (на засадах градуалізму) полягала в поступовій децентралізації прийняття рішень і формуванні недержавного сектора. При цьому був обраний так званий двоколіїний підхід. Перша колія – це створення ринкової економіки і друга колія – це розвиток державного сектору економіки з одночасним переведенням його в режим ринкових (конкурентних) відносин.

Китай з самого початку реформ дотримувався їх «золотого правила»: зрівняти швидкість реформ і спроможність людей адаптуватися до них [3, с. 151]. І це їх принципово відрізняє від реформ в Україні.

На початку реформування економіки Китай виконав два першочергові завдання: 1) вирішив проблему самозабезпечення країни продуктами харчування, маючи 7 % орних земель світу і населення понад 1,38 млрд. осіб (0,068 га на душу населення); 2) розвинувши легку промисловість, забезпечив населення товарами цієї галузі [15].

Далі реформувалися галузі важкої промисловості і Китай став спроможним виробляти комплексне обладнання для гірничодобувних, енергетичних, металургійних, хімічних, автомобільних, суднобудівних підприємств, в тому числі й на експорт.

Міжнародні кредити та угоди в Китаї дозволялися лише за умови, що вони забезпечують створення нових робочих місць. На цих умовах у країні було створено до 400 тис. спільних підприємств. Всі вони були виробничі, й контрольний пакет їх акцій належав Китаю. Спільні підприємства у вільних, спеціальних економічних зонах або за їх межами створювалися за такою схемою: а) з самого початку Китаю мав належати контрольний пакет акцій; б) через 5 років китайськими мали бути 3/4 акцій; в) через 10 років підприємство мало бути повністю викуплене Китаєм [15].

Успіхи Китаю в реформуванні економіки дозволили йому встановити світовий рекорд з подвоєння обсягів виробництва на душу населення – 10 років. З 1979 по 1995 рр. середньорічний приріст ВВП в Китаї становив 9,86 % [15].

Успіх економічних реформ у Китаї забезпечило те, що він: 1) проводив їх самостійно й цілеспрямовано з активним державним регулюванням на основі лівої ідеології; 2) забезпечив державним органам статус активних суб'єктів ринку; 3) спирався на власні сили, власну науку, власну економічну модель (в якій комуністична ідеологія «вживається» з приватною власністю); 4) рішуче боровся з корупцією і хабарництвом; 5) захистив внутрішній ринок та свого виробника від зарубіжних конкурентів. Важливо й те, що Китай зробив ставку на розвиток реального сектору економіки, а не «фінансових бульбашок», що є надзвичайно актуальним для України.

Нині Китай здійснює економічні реформи на основі четвертої технологічної революції. Свідченням цього є те, що у нього одна з наймасштабніших у світі програм розвитку наукомістких галузей, зокрема авіаційної, ракетно-космічної та електронно-інформаційної.

У 2010 р. Китай за розміром ВВП став другою економікою світу (після США) й одним із світових лідерів. Він став найбільшим у світі експортером (2,09 трлн. дол. у 2016 р.) і найдинамічнішим споживчим ринком. Китай перетворився з джерела дешевого імпорту на основне джерело інвестицій (160 млрд. дол. у період з січня 2009 по грудень 2013 р.). Проект Нового Шовкового шляху (в т. ч. й територією України), що ініціюється Китаєм, створить додатковий обсяг торгівлі на суму 2,5 трлн. дол. для 65 країн світу [9, с. 44].

На тлі економічних успіхів Китай нині перетворився в одного з ключових геополітичних та геоекономічних «гравців».

Висновки. З наведеного вище можна зробити висновок, що для України більше підходить досвід реформування економіки на основі другої моделі, хоча більшість реформ проводились з опорою на першу модель. Щодо досвіду реформування економіки окремих країн, то варто зауважити, що його не можна сліпо копіювати хоча б тому, що кожна країна має унікальні історичні, соціально-економічні, ментальні та інші особливості. Водночас уважне й ретельне вивчення та адаптація досвіду зарубіжних країн, наприклад Південної Кореї, до вітчизняних умов сприятиме більш результативному його використанню в Україні.

Список використаної літератури

1. Гаврилишин Б. Национальная идея, утопия или реальная возможность? *Зеркало недели*. 2006. № 5 (11–17 февр.). URL: <http://web.archive.org/web/20070927194123/http://www.zn.ua/1000/1030/52552/>
2. Гаврилишин Б. До ефективних суспільств: Дороговкази в майбутнє: доп. Римському Клубові / Б. Гаврилишин ; упоряд. В. Рубцов. 3-тє вид., доп. Київ: ПУЛЬСАРИ, 2009. 248 с.
3. Геєць В. М. Суспільство, держава, економіка: феноменологія взаємодії та розвитку. Київ: Ін-т екон. та прогнозів. НАН України, 2009. 864 с.
4. Герасимова Р. Г. Сравнительный анализ экономического развития и рыночных реформ в странах с переходной экономикой в 1990–2009 годах. Москва: ИНФРА-М, 2010. 176 с.
5. Гусев Ю. В., Белікова Н. В. Зарубіжний досвід проведення економічних реформ у країні та її регіонах. *Бізнес Інформ*. 2015. № 10. С. 46–52.
6. Дергачев В. А. Золотой век «китайской цивилизации» в контексте особенностей китайской геополитики. *Вестник аналитики*. 2012. № 2. URL: <http://dergachev.ru/analit/050712.html#.WgHSKtSLS9I>
7. Жемба А. Й. Напрями реформування вітчизняної економіки шляхом адаптації механізмів зарубіжних країн. *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування*. 2014. № 1. С. 116–127.
8. Камінський М. І. Президент Франклін Рузвельт і його «Новий курс» реформ. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2014. № 12. С. 213–217.
9. Кіктенко В. О. Гео економічне зростання Китаю у сучасному світі (стенограма наукової доповіді на засіданні Президії НАН України 22 лютого 2017 р.). *Вісник Національної академії наук України*. 2017. № 4. С. 42–60.
10. Колодко Г. В. Досвід Польщі може бути корисним для України. *Економіка України*. 2015. № 6. С. 38–40.
11. Нуреев Р. М. Экономика развития: модели становления и модернизации рыночной экономики: учебник. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: Норма, 2008. 367 с.
12. Пирч М. Основні причини трансформаційного спаду в країнах Центрально-Східної Європи та колишнього СРСР у 1990-х роках. *Галицький економічний вісник*. 2014. № 1. С. 42–49.
13. Сакс Дж., Пивоварський О. Економіка перехідного періоду: уроки для України / пер. з англ. Київ: Основи, 2003. 345 с.
14. Ferguson N. *The Ascent of Money: A Financial History of the World*. New York : The Penguin Press HC, 2008. 442 p.
15. Економічні реформи. *Економічна енциклопедія [у 3 т.]* / відп. ред. С. В. Мочерний. Київ: Академія, 2000. Т. 1. URL: <http://www.ukr.vipreshebnik.ru/entsiklopediya/51-e/1052-ekonomichni-reformi.html>
16. Реформи по-чилійськи. *Ціна держави*. 2015. 11 листопада. URL: <http://www.cost.ua/news/262-chilian-reforms>
17. Чиказькі хлопці. *Вікіпедія*. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/...](https://uk.wikipedia.org/wiki/)
18. Foreign direct investment: Inward and outward flows and stock, annual, 1980–2014. URL: <http://unctadstat.unctad.org/>
19. План Моргентгау. *Вікіпедія*. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/...](https://uk.wikipedia.org/wiki/)
20. Шаров О. М. Уроки та перспективи «плану Маршалла» для України. *Економіка України*. 2015. № 4. С. 12–18.
21. Німецьке економічне диво. URL: <https://studfiles.net/preview/5466120/page:61/>
22. Эрхард Л. Полвека размышлений: речи и статьи. Пер. с нем. Москва: Наука, 1966. 606 с.
23. Вассераб Ю. Економічний успіх об'єднаної Німеччини. *DW. Made for minds*. 2014. 9 листопада. URL: [http://www.dw.com/uk/...](http://www.dw.com/uk/)
24. Січень І. Економіка ФРН – підґрунтя німецького лідерства в Європі та світі / Борисфен Інтел: незал. аналіт. центр геопол. дослідж. 2016. 2 червня. URL: <http://bintel.com.ua/uk/article/ekonomika-frg/>
25. Макмиллан Ч. Японская промышленная система. Пер. с англ. Москва: Прогресс, 1988. 400 с.
26. Портер М., Тадеуки Х., Сакакибара М. Японская экономическая модель: может ли Япония конкурировать? Пер. с англ. МОСКВА: Альпина Бизнес Букс, 2005. 495 с.
27. Губайдуллина Ф. С. Трансформация экономической модели Японии. *Современная конкуренция*. 2016. № 4. С. 74–88.
28. Досвід структурних реформ: як це роблять за кордоном / Центр прикладних політичних досліджень «Пента». 2011. 23 червня. URL: <https://glavcom.ua/publications/114608-dosvid-strukturnih-reform-jak-tse-robljat-zakordonom-chastina-i.html>

References

1. Gavrilishin, B. (2006) Nacional'naya ideya, utopiya ili real'naya vozmozhnost'? *Zerkalo nedeli*. No. 5. URL: <http://web.archive.org/web/20070927194123/http://www.zn.ua/1000/1030/52552/>
2. Havrylyshyn, B. (2009) Do efektyvnykh suspilstv: Dorohovkazy v maibutnie: dop. Rymському Klubovi. Kyiv: PULSARY, 248 s.
3. Heiets, V. M. (2009) Suspilstvo, derzhava, ekonomika: fenomenolohiia vzaiemodii ta rozvytku. Kyiv: Instytut ekonomiky ta prohnozuvann NAN Ukrainy, 864 s.
4. Gerasimova, R. G. (2010) Sravnitel'nyj analiz ehkonomicheskogo razvitiya i rynochnyh reform v stranah s perekhodnoj ehkonomikoj v 1990–2009 gody. Moskva: INFRA-M, 176 s.

5. Husiev, Yu., V., Bielikova, N. V. (2015) Zarubizhnyi dosvid provedennia ekonomichnykh reform u kraini ta yii rehionakh. *Biznes Inform*, No. 10, s. 46–52.
6. Dergachev, V. A. (2012) Zolotoj vek «kitajskoj civilizacii» v kontekste osobennostej ki-tajskoj geopolitiki. *Vestnik analitiki*, No. 2. URL: <http://dergachev.ru/analit/050712.html#.WgHSKtSLS9I>
7. Zhemba, A. Y. (2015) Napriamy reformuvannia vitchyznianoj ekonomiky shliakhom adaptatsii mekhanizmiv zarubizhnykh krain. *Visnyk Natsionalnoho universytetu vodnoho hospodarstva ta pryrodokorystuvannia*, No. 1. s. 116–127.
8. Kamynskiy, M. I. (2014) Prezydent Franklin Ruzvelt i yoho «Novyi kurs» reform. *Naukovi zapysky Lvivskoho universytetu biznesu ta prava*, No. 12, s. 213–217.
9. Kiktenko, V. O. (2017) Heoekonomichne zrostannia Kytaiu u suchasnomu sviti (stenohrama naukovoi dopovidi na zasidanni Prezydii NAN Ukrainy 22 liutoho 2017 r.). *Visnyk Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy*, No. 4, s. 42–60.
10. Kolodko, H. V. (2015) Dosvid Polshchi mozhe buty korysnym dlia Ukrainy. *Ekonomika Ukrainy*, No. 6, s. 38–40.
11. Nureev, R. M. (2008) Ehkonomika razvitiya: modeli stanovleniya i modernizacii rynochnoj ehkonomiki. Moskva: Norma, 367 s.
12. Pynch, M. (2014) Osnovni prychnyny transformatsiinoho spaduu v krainakh Tsentralno-Skhidnoi Yevropy ta kolyshnoho SRSR u 1990-kh rokakh. *Halyskyi ekonomichnyi visnyk*, No. 1, s. 42–49.
13. Saks, Dzh., Pyvovarskyi, O. (2003) Ekonomika perekhidnoho periodu: Uroky dlia Ukrainy. Kyiv: Osnovy, 345 s.
14. Ferguson, N. (2008) *The Ascent of Money: A Financial History of the World*. New York: The Penguin Press HC, 442 p.
15. Ekonomichni reformy (2000) Ekonomichna entsyklopediia / vidp. red. S. V. Mochernyi. Kyiv: Akademiia. T. 1. URL: <http://www.ukr.vipreshebnik.ru/entsyklopediya/51-e/1052-ekonomichni-reformi.html>
16. Reformy po chiliisky (11.11.2015) *Tsina derzhavy*. URL: <http://www.cost.ua/news/262-chilian-reforms>
17. Chykazki khloptsi. *Vikipediia*. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/...](https://uk.wikipedia.org/wiki/)
18. Foreign direct investment: Inward and outward flows and stock, annual, 1980–2014. URL: <http://unctadstat.unctad.org/>
19. Plan Morhantau. *Vikipediia*. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/...](https://uk.wikipedia.org/wiki/)
20. Sharov, O. M. (2015) Uroky ta perspektyvy «planu Marshalla» dlia Ukrainy. *Ekonomika Ukrainy*, No. 4, s. 12–18.
21. Nimetske ekonomichne dyvo. URL: <https://studfiles.net/preview/5466120/page:61/>
22. Ehrhard, L. (1966) *Polveka razmyshlenij: rechi i stat'i*. Moskva: Nauka, 606 s.
23. Vasserab, Yu. (09.11.2010) Ekonomichni uspikh obiednanoi Nimechchyny. *DW. Made for minds*. URL: [http://www.dw.com/uk/...](http://www.dw.com/uk/)
24. Sichen, I. (02.06.2016) Ekonomika FRN – pidgruntia nimetskoho liderstva v Yevropi ta sviti. *Borysfen Intel*. URL: <http://bintel.com.ua/uk/article/ekonomika-frg/>
25. Makmillan, Ch. (1988) *Yaponskaya promyshlennaya sistema*. Moskva: Progress, 1988, 400 s.
26. Porter, M. Y., Tadeuki, H., Sakakibara, M. (2005) *Aponskaya ehkonomicheskaya model': mozhet li Yaponiya konkurirovat'?* Moskva: Al'pina Biznes Buks, 495 s.
27. Gubajdullina, F. S. (2016) Transformaciya ehkonomicheskoy modeli Yaponii. *Sovremennaya konkurenciya*, No. 4, s. 74–88.
28. Dosvid strukturnykh reform: yak tse robljat za kordonom (23.06.2011) Tsentr prykladnykh politychnykh doslidzhen «Penta». URL: <https://glavcom.ua/publications/114608-dosvid-strukturnih-reform-jak-tse-robljat-za-kordonom-chastina-i.html>

V. I. Zakharchenko

BASIC MODELS OF ECONOMIC REFORMS: FOREIGN EXPERIENCE OF USE

The article describes the basic models content of reforming the economies of different types countries, based on the theories of neoclassicism and neoclassical synthesis. Particular attention is paid to the theoretical foundations of economic transformations in post-socialist countries and countries of the «economic miracle» (Germany, Japan, South Korea, etc.). The socio-economic, historical and institutional factors of implementing economic reforms are clarified. The features of economic reforms and some measures of foreign countries economy reforming are shown, and the possibility and expediency of their use in Ukraine are determined. The reforming directions of the domestic economy are determined on the basis of the innovation and investment strategy of development, taking into account foreign experience. Prospective directions of sustainable economic development of national economies in the context of basic models of economic reforms are identified. The necessity of transformation of economic models of individual countries under conditions of geopolitical and geo-economic changes is substantiated.

Keywords: *economic model, neoclassical theory, monetarism, neo-classical synthesis, economic reforms, foreign experience.*

Стаття надійшла до редакції 17.04.2018 р.